

De intellektuelle og populismen - Christopher Lasch om fremskridtet og dets kritikere

Normalt antager man, at populistiske holdninger og intellektuel aktivitet er hinanden udelukkende modsætninger. Alligevel er den nyligt afdøde amerikanske historiker Christopher Laschs næstsidste bog, *Det eneste sande paradis* (1991), ét langt plædoyer for en populistisk position i amerikansk politisk tænkning. Dette plædoyer formuleres på baggrund af en omfattende gennemgang af en næsten uendelig række mere eller mindre kendte teoretikere i USA og Europa. Problemet, som har udfordret Lasch til denne intellektuelle (sic!) kraftanstrengelse, er vigtigt, nemlig spørgsmålet om man stadig kan tillade sig at tro på fremskridtet. Derimod er det mindre sikkert om bogen er så relevant for os som danskere specielt eller europæere i almindelighed, som den overstrømmende modtagelse af den danske oversættelse (forlaget Hovedland 1993) postulerede (især Klavs Birkholm og Ejvind Larsen i *Information*). Der er nemlig tale om en meget mere amerikansk bog, end man umiddelbart skulle tro ud fra de talrige diskussioner af europæiske tænkere og udgangspunktet i de globale problemer, der udspringer af at væksten ikke kan fortsætte.

Den populistiske tradition, Lasch vil rehabilitere, er forskellig fra både den liberale og den republikanske tænkning, som politiske idéhistorikere har gjort så meget for at fremdrage i de senere år. Holdningen såvel som resultatet kan eksemplificeres ved den revolutionære Tom Paine, der var aktiv såvel i den franske som i den amerikanske revolution. Ifølge Lasch var Paine hverken liberal eller republikaner. Hans radikale utopi var et demokrati af småejere, hvor der hverken var plads til en klasse af permanente lønarbejdere eller fattige, som skulle forsørges af det offentlige. De liberale i det 18. og 19. århundrede udformede en omfattende fremskridtsideologi baseret på arbejdsdeling, store og hidtil ukendte produktivitetstigninger, stigende lønindkomster og deraf følgende vækst i efterspørgslen efter forbrugsgoder. Paines forestilling om det gode liv var langt mere beskedent: "Ethvert menneske ønsker at passe sit arbejde og nyde frugterne af sit arbejde og afkastet af sin ejendom i fred og sikkerhed og med mindst mulige udgifter." (s.168). Trods et entusiastisk forhold til handel var Paine stærkt i tvivl om muligheden af ubegrænset fremskridt: "Om den

tilstand, der så stolt, men måske fejlagtigt kaldes civilisationen, har fremmet eller hæmmet den almene menneskelige lykke, er et spørgsmål, som i høj grad kan diskuteres." Kontrasten mellem "de strålende rigdomme" og den "yderste fattigdom" gjorde det umuligt for Paine helhjertet at slutte sig til fortalene for fremskridtet. Derfor ser Lasch ham som en af grundlæggerne af en populistisk tradition, der har rødder i både liberalismen og republikanismen, men som blandede deres bestanddele til en ny helhed.

Rehabiliteringen af denne populistiske tradition i opposition til såvel det traditionelle højre som venstre har været Laschs anliggende fra første færd i hans omfattende forfatterskab. Det blev ikke opdaget af det store publikum i store dele af den vestlige verden, der med naiv begejstring tog hans bog *Narcissismens kultur* fra 1979 til sig. Dette værk var et led i en lang amerikansk tradition for moralistisk kritik af det moderne samfund, en moralisme verden uden for USA bedst kender i form af spiritusforbudet fra 1920-33. Denne bigotte foranstaltning, som forvekslede årsag og virkning, var drevet frem af det landlige, lutheranske Midtvestens forargelse over lønarbejderadfærden hos den nyligt indvandrede arbejderklasse i Østkystens store industrier. Disse immigranter stammede især fra Syd- og Østeuropa og var i vid udstrækning katolikker. Som sådanne truede de den amerikanske livsform baseret på forestillingen om, at enhver, der ville, skulle kunne erhverve sin egen lille ejendom ude på landet (helst på *the frontier*) og således blive sin egen herre. Denne drøm har ganske vist aldrig været gældende som karakteristik af den faktiske sociale virkelighed i USA, men det har ikke forhindret den i at være virksom som konkret utopi og normsættende for adfærden i den politiske kultur. Det hænger sammen med, at den passer så godt til elitens calvinistiske etik, der som kapitalismens ånd er blevet selve indbegrebet af den amerikanske adfærd, selv om kun et beskedent mindretal af amerikanerne tilhører calvinistiske trossamfund (jævnfør Max Webers analyse i *Die protestantische Ethik unter der Geist des Kapitalismus* fra 1905).

Moderne amerikanske intellektuelle har ellers stort set kun haft hånsord til overs for populisterne, hvad enten disse boede på Main Street i småbyerne (se f. eks. Sinclair Lewis' klassiker *Babbitt* fra 1922) eller ude på landet i Syden og Vesten. Berømt og berygtet er den fremragende historiker Richard Hofstadters udlevering af modsætningen mellem teori og praksis, opportunismen forklædt som idealisme i amerikansk politik i bogen *The American Political Tradition* fra 1948. Særligt grov er hans udlevering af den populistiske bevægelses usammenhængende politiske program i 1890'erne, da en koalition af småfarmere fra Syd- og Veststaterne gjorde oprør mod Øststaternes storkapital og var

lige ved at vinde flertal på nationalt plan i præsidentvalgene 1896 og 1900. Ud over manglen på en sammenhængende økonomisk politik brød koalitionen sammen på spørgsmålet om, hvorvidt de sorte småfarmere i Syden skulle tages med i alliancen (jævnfør Margaret Canovan, *Populism* 1981). Racismen sejrede, populismen som folkelig bevægelse led nederlag, og dens oprør blev overtaget af en veluddannet elite, den såkaldte "progressive" bevægelse af "opryddere", muckrakers (analyseret af Hofstadter i en anden klassiker, *The Age of Reform. From Bryan to FDR*, 1955). Derved slog USA ind på en helt anden vej end f.eks. Danmark på samme tidspunkt – eller måske skulle man sige at Danmark slog ind på en anden vej end USA, da det er den amerikanske vej der er reglen på verdensplan og Danmark undtagelsen. Det har imidlertid ikke interesseret ret mange liberale, dvs. venstreorienterede amerikanske historikere at tage populismen alvorligt, flertallet af dem har tilsluttet sig Hofstadters intellektuelt uafviselige sønderlemmelse af de logiske modsigelser i denne bevægelse af almindelige, usofistikerede mennesker. I Danmark kalder vi sådanne holdninger "folkelige", når vi er positive over for dem, men på næsten alle andre sprog tager eliten afstand og kalder dem under ét for populistiske, på tysk endda næsten fascistiske (*völkisch*); på fransk eksisterer betegnelsen folkelig kun som det nedvurderende *populaire*.

Det er denne holdning blandt venstre- og højreorienterede intellektuelle i USA, som Lasch har ønsket at bryde med i hele sit forfatterskab. I indledningen til *Det eneste sande paradis* formulerer han sit tema således: "Hvordan går det til, at seriøst tænkende mennesker stadig tror på fremskridtet trods massevis af beviser, som man skulle tro havde gendrevet fremskridtets idé én gang for alle?" (s.11). Det er forsøget på at forklare denne stædige fastholden ved troen på fremskridtet i et århundrede, som har været fuldt af katastrofer, der har ført ham tilbage til det 18. århundrede, da den moderne liberalisme begyndte at formulere det revolutionerende budskab, at menneskenes behov er umættelige og derfor behøver en endeløs udvidelse af produktivkræfterne for at kunne tilfredsstilles. Laschs svar består imidlertid ikke i at vende fremskridtstroen på hovedet i form af nostalgisk længsel efter svundne tiders enkelhed. Nostalg, som den trives i de grønne bevægelser, bygger ikke på solid viden om fortiden, men indebærer tværtimod afkald på erindringen om historien som den faktisk var. Den britiske historiker og geograf David Lowenthal har i en indflydelsesrig bog, *The Past is a Foreign Country* fra 1985, beskrevet hvorledes den nostalgiske holdning til fortiden reducerer den til et fremmed land og derved reelt kapper forbindelsen mellem fortid og nutid. Hvad enten det drejer sig om nostalgi i folkelig eller akademisk aftapning, erstattes den konkrete historiske ana-

lyse af en abstrakt typologi, der modstiller det traditionelle samfund det moderne, stiller *Gemeinschaft* i abstrakt almenhed op over for *Gesellschaft* i endnu større abstrakt almenhed. Hvad det i stedet gælder om, er ifølge Lasch som i kristendommen at formulere muligheden for håbet, ikke at begrunde fremskridtet i blind fremskridtstro eller omvendt i pessimisme, som det ofte sker i fundamentalistiske bevægelser af enhver art.

Denne håbets strategi hænger for Lasch sammen med den ansvarlighed, der udspringer af besiddelsen af ejendom og af familien. En sådan ansvarlighed hænger sammen med en fornemmelse af begrænsning. Positive formuleringer af begrænsning findes hos så forskellige tænkere som syndikalisten George Sorel, socialismehistorikeren G.D.H. Cole, religionshistorikeren Reinhold Niebuhr og den sorte borgerretsforkæmper Martin Luther King. Laschs hensigt i bogen er som anført ikke at rekonstruere en intellektuel tradition i stil med den humanistiske republikanisme, der er skrevet så meget om i politisk idéhistorie inden for de senere år (jeg har redegjort for denne forskning i det nyeste nummer af tidsskriftet *Kritik*). Derimod ønsker han at identificere en sensibilitet, der går på tværs af de dominerende strømninger i det moderne liv. Denne sensibilitet forbindes oftest med småborgerskabet og er vanskelig at erkende hos store tænkere, alene af den grund at alle ordentlige intellektuelle nærer dyb afsky for den småborgerlige livsform i alle dens afskygninger. Lasch derimod ønsker at fremhæve den moralske konservatisme, lighedstrang, respekt for arbejdet, loyalitet som værdi og kamp mod alle moralske fristelser, som historisk især har karakteriseret livet hos netop dette småborgerskab. Man kan sige, at han derved er på linie med Hans-Magnus Enzensbergers seneste essay *Aussichten auf den Bürgerkrieg* (1993), hvor han positivt fremhæver oversete sider ved det foragtede småborgerskab i den aktuelle situation, der i stigende grad er præget af formålsløs selvdestruktion af personer og miljøer. I denne situation har Enzensberger genopdaget de småborgerlige dyder som sans for håndværksmæssig kvalitet, troværdighed og ordholdenhed i dagligdags forhold. Kort sagt, i takt med at de samfundsopretholdende præmoderne dyder forsvinder under hypermodernitetens uhæmmede vækst, opdager den intellektuelle avantgarde deres nødvendighed for opretholdelsen af det civiliserede liv.

Når man kaster sig ud i et sådant redningsforsøg, er det let at overse den lavere middelklassekulturs ofte beskrevne snæverhed og provinsialisme, der ofte har ytret sig som racisme, nativisme, anti-intellektualisme etc. etc. Det er Lasch (og Enzensberger) på ingen måde blinde for, men de vælger med åbne øjne at løbe risikoen. Måske drevet af modsigelseslyst over for de miljøer, de selv udspringer af, men også drevet af ansvarlighed på sandhedens vegne. Selv her i

90'erne er det ikke omkostningsfrit at kritisere venstrefløjen indefra. Det har Enzensberger erfaret, og det samme er overgået Lasch i den amerikanske debat. Han fortæller i en selvbiografisk optakt, hvordan hans tro på de gamle ideologiers forklaringskraft begyndte at vakle midt i 70'erne under de studier af familien, der mundede ud i bogen *Haven in a heartless World. The Family besieged* (1977). Her satte Lasch spørgsmålstegn ved mange af de venstreorienterede (på amerikansk liberale) mærkesager såsom seksuel frigørelse, karriere for kvinder og professionel børnepasning. Selv var han vokset op i Midtvesten i Omaha i et miljø præget af midtvestlig frihedstradition kombineret med New Deal liberalismens tro på store statslige løsninger. Hjemmefra var han udstyret med tro på nytten af velmenende statslig planlægning som det store elektrificeringsprojekt Tennessee Valley, hvor sociale ingeniører på bedste formynderiske vis ovenfra indrettede et helt nyt samfund i det fattige og tilbagestående vestlige Tennessee i de dybe Apalacher bjerge (Hill Billy og blue grass musikkens hjemland). Derudover troede det progressive Midtvesten på organisering af arbejdskraften i det store centrale fagforbund CIO og på idealistisk internationalisme i FN. Kort sagt velfærdsdanskhed i amerikansk aftapning. Den første snigende tvivl om de rigtige meninger indfandt sig ved præsident Eisenhowers afskedstale i 1960, hvor denne advarede mod det nye militærindustrielle kompleks. Eisenhowers tale greb Lasch langt mere end den dynamiske Kennedy-administration, hvis indsats set i eftertidens bagkloge spejl snarere end idealisme og nybrud indvarslede den totale sammenblanding af militær, stat og universiteter, der blev resultatet af 60'ernes oprustning og Vietnamkrigen. Det teknik- og samfundsvidenskabelige kompleks, der først etableredes ved læreanstalterne Harvard og MIT i Kennedys hjemby Boston, som Noam Chomsky så skånselsløst afslørede i bogen *American Power and the New Mandarins* (1967).

Lasch studerede historie på Harvard og tog sin doktorgrad ved Columbia University i New York. Dette sidste var i tresserne højborg for den liberale intelligens. Her arbejdede blandt mange andre den førnævnte historiker Richard Hofstadter, indtil den uafhængige tænkning omkom i studenteroprørets excesser, der blev særligt grumme netop på Columbia, hvor de bedste studenter stødte sammen med de bedste lærere uden mindre ånder til at mægle mellem de stejle gemytter. Columbia ville nu nok være gået tilbage under alle omstændigheder, da det blev stadigt vanskeligere at trække vellønnede akademikere og velhavende studenter til et universitet, som lå så fysisk nær den sprængfarlige sorte ghetto i Harlem i den nordlige ende af Manhattan. Under indtryk af Vietnamkrigen og læsning af alle de rigtige bøger fra Wright Mills' *Power Elite*, Galbraiths *Affluent Society*, Marcuses *Eros and Civilization* og Norman

O. Browns *Life against Death*, rykkede han stadig længere ud på den amerikanske venstrefløj. For Lasch at se forvekslede venstrefløjen imidlertid i sig selv hæderværdige bestræbelser på at reformere universitetet med reformer af samfundet som helhed. Hans stigende utilfredshed med venstrefløjen førte imidlertid ikke til et brud med dens historiske traditioner, som han havde beskrevet i sin første bog *The New Radicalism in America 1889-1963* fra 1965 (glimrende analyseret af Erik Arne Hansen i "Christopher Lasch: The Historian as Cultural Critic", *The Dolphin* 6, 1982). Især følte han sig inspireret af den britiske marxistiske tradition grundlagt af Raymond Williams og E.P. Thompson i 1950'erne. Disse kulturalistiske marxister afviste enhver form for økonomisk determinisme og mekaniske skel mellem basis og overbygning. Endnu vigtigere for Lasch var, at deres arbejder demonstrerede, at marxistiske analyser af den radikale tradition i det britiske samfund i 18. og 19. århundrede var i stand til at indoptage kulturelt konservative, dvs. antikapitalistiske erkendelser og give en indfølelse fremstilling, ikke blot af de genvordigheder kapitalismen medførte, men også af de måder, hvorpå den kapitalistiske industrialisering havde ødelagt glæden ved arbejde, sans for kvalitet, etablering af stabile forbindelser i familielivet og muligheden for lokal tilknytning og historisk sammenhæng. Alt dette holdninger, som var udbredte i den oprindelige antikapitalistiske *arts and crafts*-bevægelse i Storbritannien under ledelse af præ-rafaelitiske figurer som William Morris og John Ruskin.

Fra arbejdet med den "politiske" politik arbejdede Lasch sig gradvis over til at undersøge ændringerne i familielivets mønstre og sammenhængen mellem disse og ændringer i den kollektive og individuelle personlighedsstruktur. Det mundede ud i en kritik, som ikke blot var kritisk over for det "borgerlige samfund", men også over for venstrefløjens dogmer. For ham så det ud som om samfundsordenen ikke længere krævede borgernes informerede samtykke. Enhver form for myndighed, herunder forældremyndighed var tilsyneladende hastigt på retur udsat for et koordineret angreb fra den stadigt hastigere industrialisering og venstrefløjens nedbrydning af alle normer. Børn voksede op uden effektiv forældreovervågning og -vejledning, kun under formynderskab af massemedierne og omsorgsprofessionerne. Denne indsigt parret med de praktiske erfaringer som forælder i en middelstor amerikansk by, Rochester, gav Lasch en dybtgående forståelse for årsagerne til det hvide middelklasse- (dvs. industriarbejder-)oprør mod det demokratiske parti i 70'erne, der endte med valget af Ronald Reagan til præsident i 1980. Dette oprør, som ingen af hans politiske meningsfæller, endsige europæiske venstreorienterede havde den mindste forståelse for, rettede sig nemlig mod *alle* formyndere, kulturelle såvel

som økonomiske magthavere. Det var et oprør mod uoverskueligheden i det komplekse hypermoderne samfund. At oprørerne så rettede smed for bager og fremmede en politik, der har øget deres fremmed- og fattiggørelse, er tragisk, men ændrer efter Laschs mening ikke det berettigede i oprøret mod det i sin selvforståelse åh-så-fremskridtsvenlige venstre. Det herskende højre deler nemlig grundlæggende troen på det uhæmmede fremskridt med venstrefløjten. I erkendelsen af denne fælles ideologiske arv hos højre og venstre ligger rødderne til Laschs interesse for at fremdrage den populistiske tradition, der ikke passer ind på højre-venstre skalaen, men hører til i en anden dimension, der fremhæver kulturkonservative værdier.

Det er styrken ved bogen, men også dens begrænsning. For hvordan forstå en anti-intellektualistisk tradition ved hjælp af intellektuelle midler, en tænkning der er præget af "sensibilitet" i stedet for logiske argumenter. Det giver mening at fremdrage en tradition som den borgerdydsorienterede republikanisme som en alternativ tænketradition mellem liberalisme og socialisme, fordi der er tale om kohærent politisk tænkning, som blot opererer ud fra andre præmisser end de traditioner der sejrede, men hvis begrænsning springer i øjnene i dag. Derimod kan man ikke få det originale ved populismen frem ved en traditionel idéhistorisk analysemetode. Resultatet bliver uvægerligt, at den fremstår som uldent vrøvl, nøjagtigt som Hofstadter latterliggjorde de populistere, der ville ophæve årsagen til deres gældsætning i 1890'erne ved at gå over til sølvpenge og således skabe pengeregighed. Det ville bare have ført til inflation og omfordeling på andre måder, ved vi nu efter talrige konkrete historiske eksperimenter med inflation som diskret omfordelingsmekanisme i det 20. århundrede.

Fornuften i det populistiske program ligger i populisternes handlinger, i deres praksis som vi sagde for nogle få år siden, ikke i deres tanker og teorier. Det kommer langt bedre frem hos en politisk sociolog som Lawrence Goodwyn i bogen *The Populist Revolt, A Short History of the Agrarian Revolt in America* (1985). Det er umuligt at forstå et anti-intellektualistisk program med intellektuelle midler. Populisten Lasch kommer derfor aldrig i overbevisende dialog med den intellektuelle Lasch, og det bliver i stadig stigende grad klart gennem hans forfatterskab. I takt med at han har søgt at klargøre sit program fremstår det mere og mere som intellektuelt urimeligt og idéhistorisk uinteressant. Men muligvis netop derfor politisk så meget desto vigtigere. Vil man fortsætte denne debat, kan jeg henvise til Margaret Canovans førnævnte analyse i bogen *Populism* fra 1981 og i al beskedenhed til mine egne forsøg på at fremstille den indre sammenhæng i den umulige danske (dvs. grundtvigianske) politiske

kultur. Under bjergene af vitterligt vås og logiske modsigelser er der nemlig en populistisk-folkelig sammenhæng som unddrager sig logisk-stringent analyse, men som har virket i praksis.